

RAŠTIJOS DĒLIONĒ KAIP KŪRYBOS KODAS

Nuo 2018 m. rašau poemų tetralogiją *Waykitoia Wieszpata*. Dabartine kalba tai būtų *Vyčio Valdos* (Lietuvos keningas¹), tik vietoj įprasto termino senajai *pahoniai* įvardyti pavartotas Sirvydo žodis kilmininko linksniu, su aukštaitiška galūne (galimas dar ir *waykimas*). Atskiri tetralogijos skyriai spausdinti žurnaluose *Acta Linguistica Lithuanica*,² *Naujoji Romuva*,³ savaitraštyje *Šiaurės Atėnai*,⁴ almanachuose *Poetinis Druskininkų ruduo 2020*, *Poezijos pavasaris 2021*.

Pirmoji tetralogijos dalis, poema „Šiauriniai reliktai“ – subjektyvus, iš vidujybės kylantis bandymas krikščionybę, kuriai atstovauja Antanas Baranauskas, sutaikyti su baltų senmeldyste, kaip ją pristatė Simonas Daukantas. Poema atsispiria nuo lietuviškų mitologinių sakmių ir skirta meilei pačia natūraliausia, gamtiškąja (t. y. moters-vyro ryšio) prasme. Atrodytų, tokia dermė neįmanoma – mūsų mitologinių sakmių emocinę erdvę užliejęs baugumas, ilgesys, nerimas, paslaptinumas, desperacija. Daug mažiau vietos tenka vilčiams. Apie moters ir vyro meilę nekalbama. Ne ką labiau įtikina Baranausko ir Daukanto duetas, aprėpiantis ir sakmes, ir meilę. Bet poemos kontekste viskas gerai apgalvota: užtenka prisiminti Karolinos Praniauskaitės vaidmenį poetinio Baranausko genijaus prabudimui. Tikiuosi, pavyks įtikinti ir skaitytojus. Šiai tetralogijos daliai iš keturių pirminių stichijų sąlygiškai artimiausias oras – dvasių, paukščių, žydėjimo, pasaulio šalių erdvė.

Antrą poemą persmelkusi ugnies stichija, kitaip tariant, tikėjimas. Atskleidžiami Lietuvos krikščionybės (katalikybė, protestantizmas, kalvinizmas, stačiatikybė, ortodoksinė sentikystė) kontrastai, kančios, politika, melas ir šventumas. Ten pasakojama apie Rytų ortodoksą

Grigorijų Cemblaką, kuris Konstancos ekumeniniame susirinkime (1414) atstovavo Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vytautui; apie šv. Charitinos Lietuvaitės gyvenimą⁵ Polocko vienuolyne (1275); apie Baisogalos atsiskyrėlio pranašystę (1653); apie paauglę, iš Lietuvos ištremtą prie Laptevų jūros (1943); apie šv. Daumantą Pskoviškį, kuris nukovė Gerdenį (1267). Poemą papildys skyriai apie kitas religines-asmenines autochtonų dramas – antai tauragiškis Jozefas Šereševskis, iš prigimties linkęs prie judaizmo, vėliau Kinijoje skleidė anglikonų tikėjimą.⁶ Aptarsiu Ivano Luckevičiaus kitabą, pasakosiu apie Lietuvos totorius ir jų knygas rusėnų kalba, surašytas arabišku raidynu.⁷ Žinoma, poezijai reikia ne pasakojimų – jai svarbiausios yra būsenos ir transformacijos. Tačiau aki-vaizdu – minėtos istorijos tiesiog kibirkščioja. Belieka sujungti laidus ir tapti laidininku. Tie skyriai, kurie jau parašyti, ir tie, kurie rašomi, sukasi ne apie įvykių centrą, bet apie kiek nuošalesnius taškus, kur susibėga visi ratilai. Ten ir virpesiai įvairesni, ir jų sąveikos ryškesnės.

Trečioji tetralogijos dalis apima laikotarpį dar iki jungtinės lietuvių genčių valstybės atsiradimo – tai Dangeručio⁸ sapnas prie Virėkštos ežero (1209); Germanariko⁹ regėjimai ant Skirvytės kranto (361); lietuvių šokiai Riugene, Retros kunigaikštystės Radegasto šventykloje (979); šv. Ansgaro kelionė per Baltiją ir Kuršą (862). Visą čia persmelkusi vandens stichija.

Ketvirtoji poema tvirtai remiasi į žemę. Į jos materiją, kūną ir į tai, kas iš to kūno kilę – į žodį. Kas gi yra žemės siela, idėjinė žemė, jei ne kalba, tautologiškai tariant, bendra komunija, visų čionykščių būsenų ir pasikeitimų bendras vardiklis? Po vieną skyrių dedikavau Broniui Krivickui, Liudvikui Rėzai, Dionizui

Poškai, Jonui Bretkūnui, Karolinai Praniauskaitei, Kazimierui Būgai, Pilypui Ruigiui.

Skyriai poemose sudėti ne chronologiškai, o emociškai, kad atsirastų vientisas, išreikštas (ar nuspėjamas) pasakojimas. Kiekvieną iš jų sudaro trys paragrafai: §1 Raštija; §2 Progiesmis; §3 Giesmė (antrasis ir trečiasis kartais sukeičiami vietomis). Ketvirtas paragrafas – komentarai, sutelkti knygos pabaigoje. Jie kūrinį papildo, bet nėra integrali jo dalis dėl dviejų priežasčių. Pirma, nors paaiškinimai remiasi ne tekstologiniu ar kokiu kitu metodiniu principu, nors parašyti gyvesne kalba negu konkrečios srities (ornitologijos, matematikos, istorijos ir t. t.) žargonas, vis tiek jų griaučiai yra ne teksto ritmika ar tropai, bet logika. O antra priežastis ta, kad nemaža dalis XIX–XXI a. plačiai eruduotų autorių rašinių apie kalbą, apie istoriją yra, nors ir su išlygomis, neblogo literatūra, poetinių blyksnių telkinys. Tiesa, kartais iššoka vienas kitas kategoriškas teiginys, irzlesnis polemonas (jei etimonas yra etimologijos, o elektronas atitinkamai elektros pirminė ląstelė, ar netiktų polemikos vienetą įvardyti *polemonu*? Šiame tekste, aišku, tai tik kalambūras, Palemono legendos šešėlis) ir nuveda į priešingą sąmonės registrą. Pavyzdžiui, vis pasireiškiantis susierzinimas Česlovo Gedgaudo knygoje „Mūsų praeities beieškant“ yra ne egzistencinė būseną, o tik nuoskauda konkrečiam praeities veikėjui. Tuo dvelkia ir minimoje knygoje esanti muzikinio avangardo kūriniai (t. y. parašytų po 1945 m.) kritika, ypač muzikinės temperacijos aiškinimai, kurie specialistui atrodo kaip totali profanacija.

Kiek kitokia šiuo atžvilgiu Algirdo Patacko asmenybė, nes laikysena gerokai subtilesnė. Bet ir jo tekstuose retkarčiais pasitaiko per didelių pretenzijų į mokslškumą, liudijančių autoriaus nenaudai. Pavyzdžiui, ieškodamas *Skandza* salos, kurią VI a. paminėjo Bizantijos raštininkas Jordanas, vieną istorinį jos lokalizacijos aiškinimą pakeitė gerokai mažiau įtikinamu. Vis dėlto kokį stulbinantį poetinės medžiagos masyvą įvaldęs ir Gedgaudas, ir Patackas! Koks turtingas abiejų žodynas, kokia gili kalbos pajauta! Skirmantas Valentas knygoje „Lingvistinis pasaulis poezijoje“¹⁰ dvikamienius asmenvardžius nagrinėja kaip poezijos relikтус, o čia Gedgaudas ypač išradingas. Antroponimus ir

toponimus „atlietuvina“, pasikliaudamas kalbine improvizacija: Sviatoslav – *Šventasaulavis*, Apolonas – *Upelonis*, Jordanas – *Girdonis*, toliau tekste minėsimas Hunibaldas – *Žiniavaldas*. Bet čia tik pradžia. Nekritiškai pavarčius visą veikalą, stulbina autoriaus poetinė klausia ir fantazija. O Patacko nagrinėjimų atspirtis jau gana dažnai yra poezija *par excellence*, pavyzdžiui, Oskaro Milašiaus, Antano Baranausko poemos.¹¹

Tačiau kritinis mąstymas tokių skaitinių atžvilgiu, deja, poetinę klausą neretai „užtrumpina“. Vis dėlto nepaneigiamas ir faktas, kad Gedgaudą, kurį Zigmantas Zinkevičius tiesiog atmeta kaip pseudomokslininką,¹² Sigitas Geda cituoja „Septynių vasarų giesmėse“,¹³ o Gintaras Beresnevičius pateisina, nurodydamas svarbų jo vaidmenį lietuvių ideologinio civilizacinio modelio atkūrimo procese.¹⁴ Ir kaip nepateisins tas, kuris sukūrė istorinių mistifikacijų ciklą „Pabėgęs dvaras“!¹⁵ Nelygindamas to, kas nepalyginama, vis dėlto norėčiau pabrėžti, kad didžiamokslinė Zinkevičiaus sąmonė yra vienokia, o Beresnevičiaus – visai kitokia. Kartais ir didieji kalbininkai pamiršta, kad liaudies etimologija yra atskiras visai kito mokslo – etnologijos, – visai kito meno – tautosakos – skyrius. Tiesa, Birutės Kabašinskaitės monografija, parašyta disertacijos pagrindu, liaudies etimologiją apžvelgia kalbotyros kontekste.¹⁶ Knygoje nagrinėjami tik bendriniai žodžiai, nes tikrinių atsakyma, anot autorės, „*dėl daugumos jų etimologijos neaiškumo ir ypač glaudaus ryšio su mitais, padavimais*“ (p. 9). Bet štai, toliau (p. 10) pažymi: „*didžiausia fantazija glūdi vadinamosiose filosofinėse-ontologinėse bei mitinėse-poetinėse etimologijose. Žodis čia aiškinamas ar iškraipomas pagal savo išankstines nuostatas, idėjas.*“ Etimologinė reinterpretacija pripažįstama tarsi vien tikrai poezijai (tarkim, Sigitos Gedos knygoms „*Babilono atstatymas*“ ar „*Žalio gintaro vėriniai*“), bet ne tekstams, kurie, būdami neretai protingesni už autorių, savaime turi mitinių-poetinių inkluzų. Taip, kūriniai būna protingesni: jau tūkstančius metų žinoma, kad į gerą meną kartais patenka įkvėptis, einanti iš kolektyvinės atminties. Net ir iš tos, kuri nustumta į pašamonę.

Zinkevičių, be abejonės, būtina skaityti. Blogiau tada, kai autorius net nežino, kas yra jo ar jos atspirtis. Faktinė erudicija be diachroninio, empatinio suvoki-

mo bus (ir dažniausiai yra) tiesiog padrikas kratinys. Negalima ir chemijai, ir alchemijai taikyti to paties mato. Juk akivaizdu – seną ginčą tarp fizikų ir lyrikų visada laimi tie, kurie palaiko abi puses. Bet štai Mindaugas Peleckis tvirtina: „*Grijtant prie pseudoistorikų ir istorikų skirties, ant ribos svyruoja Albertas Kojalavičius-Vijūkas, Teodoras Narbutas.*“¹⁷ Panašių vertinimų jo knygoje „*Žalčiava, arba Senosios Lietuvos paslaptys atsiveria*“ apstu, net Daukantas priskiriamas prie pseudoistorikų. Ne man, žinoma, titanus ir titanides ginti, tačiau komiška, kad kažkas juos puola! O poezijos tiesiog nereikėtų aiškinti, nes poeziją tai sugriauna. Ką tikrai galima paaiškinti, tai sąmonės pokyčius baroko arba romantizmo laikais. Bet ir vėl svarbu, kad erudiciją lydėtų intencija, be kurios pirmoji tiesiog pakrinka.

Štai skaitinėju Beresnevičiaus „Pabėgusių dvarą“ ir koks džiaugsmas – Baranauskas ir Daukantas veikia keturiuose iš tų anekdotų! „*Puškinas praeina cukrainę, ten du stovi ir rėkia visa gerkle: žiūrėk, žiūrėk, Mickevičius!*“

Ir vėl Daukantas su Baranausku, – *neatsigręždamas sumurmėjo Puškinas*“. Beresnevičius tuo sustiprina ir mano pirmosios poemos jungtį. Anekdotiškai sustiprina, bet vis tiek. Juk ir polemika dėl pseudomokslo iškart atšiptų, autoriui deklaravus savo principus, – tai, kas rašoma, yra beletristika, o galimai mokslinės įžvalgos nukeltos į komentarų skiltį. Tiesa, rašančiojo savikritiškumas, logikos defektai, asmenybės bruožų akcentavimas, sąmonės nelankstumas ar priešingai – jos plastiškumas yra visai kitas klausimas, čia užaštrinti polemiką netgi būtina. Toks atvejis, deja, daug dažnesnis. Taigi Zinkevičius teisus.

Bet štai vėl pagalvojus apie Daukantą, patarimas atskirti meną nuo mokslo ima bliūkšti. Juk jis sugebėjo ir mokslinius, ir ne visai patikimus pasakojimus supinti į ritmišką, įkvėptą tekstą. Prisiminkime, kad Adomo Mickevičiaus mistifikaciją apie Živilę (spaudoje publikotą P.S.F.Ž. slapyvardžiu) Daukantas traktavo kaip autentišką kroniką.¹⁸ Bet nuostata, esą poetinis ir analitinis sąmonės registrai tiesiog neišsitenka vienoje pas-traipoje, lieka galioti. Todėl visose keturiuose tetralogijos *Waykitoia Wieszpatia* poemose nebus nei išnašų, nei įprastų poetizmo atributų (parašymo datos ir vietos), o pirmojo paragrafo nėrinuose – tik autorius ir metai.

Na, nebent kūrinio pavadinimas, jeigu dėlionei jo reikia.

Vis dėlto komentarai yra svarbūs, nes juos (viliuosi) galima palyginti su Edgardo Allano Poe,¹⁹ Antano Baranausko,²⁰ o ypač su Oskaro Milašiaus (be pretenzijų į aprėptį, tik į formą) komentarais savo kūriniams. Algirdas Patackas paskutiniame savo interviu tvirtino: „*Be Petro Kimbrijo nieko nebūt buvę, nes reikėjo versiti [Milašiaus] komentarus Les Arcanes / Slėpiniai. [...] paties Milašiaus komentarai yra ilgesni už tekstą, kurio niekas nepajėgė suvokti, tad buvo priverstas rašyti komentarus. Bet jie kartu sudaro [...] vientisą kūrinį.*“

Poemos skyrių struktūrą aptarsiu detaliau. Kiekvieno iš jų pirmasis paragrafas yra *giesmė* ar jos atmaina: malda, rauda, poemėlė, skandinavų drapos, vienos iš barokinės artificiozinės ar makaroninio stiliaus literatūros formų stilizacija, koks nors baranauskiškas *giesmėgalis* – silabotonine ar silabine eilėdara parašytas eilėraštis. *Progiesmis* (Baisogalos orakulystės išaiškinimas, neva paties Bretkūno komentarai savo vertimams, etimologinė ar mitologinė improvizacija, ir pan.) – jei ir ne verlibras, tai ritmiškai ir fonetiškai organizuotas eilėraštis proza. Progiesmiai dar tvirčiau susieja poemą į vientisą audinį.

Sunkiausia paaiškinti, kas yra pirmasis skyriaus paragrafas. Būtent *Raštija*. Trumpai tariant, citatų seka, bet ne rinkinys, o greičiau vėrinys, nes jų tvarka svarbi. Tai dėlionė – vienos grandies subteksto manipuliatyvus įterpimas į kitos grandies kontekstą. Tarytum alternatyvi istorija, kur kiekviena raštijos dalelė lyg pleištas įsikerta į priešais esančią, ją pakeisdama. Bet svarbiausia – visa tai dėliojama iš tikslų citatų, galbūt tik vietomis kupiūruotų. Poemos pabaigoje nurodomi ir leidiniai, ir puslapiai, kur viską galima susitikrinti. Nesakau, kad visada pavyksta sudėlioti ir aiškią istoriją, ir tinkamą kabalą, išlaikyti cirkuliacinę įtampą. Priešingai – nedažnai. Kartais atsiranda ir keistinos grandys, jeigu, laikui bėgant, paaiškėja, kad semantika pernelyg subjektyvi, arba raštijoje pavyksta ką stipresnio aptikti. Kol poemos bus redaguojamos ir koreguojamos, silpnosnes grandis tikrai sustiprinsiu. Na, bet čia bendrameniškas reiškiny – blaviau akimi viskas aiškiau matyti.

Atskleisiu šio metodo esmę – štai kelios parinktos ir susietos citatos, kurios sudaro užburtą ratą, pačios

save paaiškindamos (logiškai galvojant, tai klaida, bet čia remiuosi ne logika).

Reikią rašyti ne taip kaip buvo, nes niekas nežino, kaip; rašyti, kaip nebuvo, bet kaip galėjo būti.

ROMUALDAS GRANAUSKAS (1975)

Kas ira kas nufsidawe? Tatai tiktai kas pafkui nufsidūs.
Kas ira, ka padare? Tatai tiktai kas pafkui bus darita.
Jr nieko nauio ne nufsidūft po Saules.

JONAS BRETKŪNAS (1656)

Įvykiai yra užrašyti, bet jų raktas yra žmonių širdyse.

IGNAS ONACEVIČIUS (1817)

Nevalia šių pasakojimų užmiršti ar laikyti melagingais, nes tada poezija praras senuosius keningus, kuriuos taip mėgo didieji skaldai.

SNORRI STURLUSON (1225)

Granausko citata pateisina bet kokią išmonę, atspindinčią giluminę idėją, net jei iš tikrųjų idėja įsikūnijo visai kitaip. Bet štai Bretkūno vertime biblinis Mokytojas pripažįsta, kad nieko naujo šiame pasaulyje nesugalvosi. Tad užrašytos idėjos jau turėjo ar kada nors būtinai turės materializuotis. Tai sulygina abi Granausko alternatyvas. Ignas Onacevičius svarstymuose apie istoriją (ir istorijas) iškelia subjektą, t. y. tą, kuris įsiklauso į virpesius. O Snorris kalba apie meną ir viską išsprendžia, tvirtindamas, kad materija net nėra svarbi. Svarbiausia sąmonės kelionė, nes čia ir yra tikroji istorija.

Bet kartais pasitaiko netikėtumas. Jo visada laukiu, konstruodamas tokią lokalią kabalą, jis net privalomas, kad grandinė užsidarytų. Kitaip tariant, nėrinio grandys kartais ima ir sušoka į glaudesnę darinį. Aišku, šis reiškinys yra bendrameniškas, dar daugiau – bendražmogiškas. Juk ir intuicija, ir kasdieninė patirtis rodo, ir kognityviniai geštaltinės psichologijos principai patvirtina, kad prasmės paieškos (t. y. prasmų interpretacijos) susijusios su nenutrūkstama smegenų veikla.

Pateiksiu porą pavyzdžių. Vieną eilėraščių pavadinau „Dangeručio sapnu prie kaitriųjų vandenu“ – epite-

tas turėjo sustiprinti ir vasaros nakties dvelksmą, ir šviesią, pranašišką Dangeručio vizijų karštybę. Citatų grandinei tiko Jono Bretkūno sakinyš iš „Postilės“: „Prarakas, alba sapninikas, tarpa iufu raffis.“ Čia žodį *sapnininkas* Bretkūnas vartoja kaip pranašo atitikmenį, bet ši dviprasmybė, žvelgiant iš šiuolaikinės kalbos pozicijų, dėlionei labai praverčia. Bet štai Teodoras Narbutas įkurdina Dangerutį prie Virėkštos ežero, kurio vardą toponimikos specialistai kildina iš žodžio *virtis* (t. y. kunkuliuoti). Netikėtumas!

Kitas pavyzdys. Tetralogijos antrosios poemos skyrius, kurį pateiksiu po šio teksto, remiasi Alberto Vijūko-Kojalavičiaus asmeniu bei trimis jo *Historiæ Litvanæ* tomiais, skirtais trimis Lietuvos istorijos periodams. Paskutinis iš jų apėmė ir paties autoriaus gyvenimą bei garsų „tvaną“ – rusų, švedų antplūdį 1654–1667 m., Bogdano Chmelnickio kazokų sukilimą, Vilniaus gaisrą, plėšikavimus, grobstymus, Ldk Vytauto karsto pradingimą, maro epidemiją. Pati autentiškiausia istorija, liudijanti, ką autorius matė savo akimis, tas paskutinis tomas veikiausiai irgi buvo parašytas (jau antroje dalyje cituojama trečioji), bet lyg tyčia vienintelis liko neišspausdintas. O tie nuopuolio metai ne tik apėmė Vijūko istorinės veiklos etapą, bet ir kurstė jo kūrybinę jėgą. Tai savotiškas eskapizmas – sukrėtimų laikais bandoma remtis į tvirtesnius pamatus. Bet istorikams – toli gražu ne tik jiems – tai būdingas fenomenas.

Kojalavičiaus patikimumą citatų nėrinyje „patvirtina“ Daukantas. Česlovas Gedgaudas, į Baisogalą atkeldinęs senovės Troją, grandinės gale remiasi Daukanto autoritetu. Šią miestų slinktį galima vadinti visaip – falsifikacija, rekonstrukcija, spragų užpildymu. Neįsigilinus į konkretaus raštininko epochą ir tikslus (suniveliavus, tarkim, Teodorą Lepnerį, Aleksandrą Gvanjinį ir Erazmą Stelą), visaip gali atrodyti. Bet, kaip jau aptarėme, užuot niveliavus, reikėtų gilintis – vienaip istorikams, kitaip literatams, trečiaip kalbininkams. Juk tokie miestų, giminių, tautų, toponimų kilmės aiškinimai patys savaime yra gili istoriografinė ar beletristinė tradicija. Kartais – net su kriminaliniu atspalviu.²¹ Toliau tekste matysime, kad XIII a. islandų istorikas, politikas ir poetas Snorris, Sturlo sūnus, asų miestą Asgardą kildina iš Trojos. O juk Bai-

sogalos liniją nuo Trojos iki Arkonos (žr. poemos skyrių toliau, kur *Sikambri* – Budapeštas, *Genčia* – Gentas, *Rikaičiai* – Hamburgas, kartu su palabio slavų kunigaikštystėmis *Arkona* bei *Retra*, kurių istorija jau gerai žinoma) Gedgaudas pasiskolino iš žymaus vienuolio, okultisto ir istoriko Jono Tritemijaus (1462–1516). Jis trūkstantą linijos dalį „atstatė“ neva iš V a. kronikos, parašytos skitų istoriko Hunibaldo, nors tai jo paties falsifikatas. Todėl šio poemos skyriaus emocinė našta, t. y. didžiausia pranašystė, ir patikėta Daukanto minėtam baltajam žyniui. Toliau, pagal Mickevičių, vaidila sugeba numatyti maro epidemiją. Būtent maras lydėjo „tvaną“. Akivaizdu, kad karas, badmetis ir epidemija po vieną nevaikšto. Tad visą orakulystę be vargo priskirsime Baisogalos atsiskyrėliui. Mažvydo ir Gedos (eilėraštyje, dedikuotame Juditai Vaičiūnaitei, poetas rekonstravo aptariamo karo epizodą) citatos apokaliptiškai piešia maro ir „tvano“ epochą.

Bet štai netikėtumas – minėtoji jungtis *a posteriori*. Nesukonstruota, nors laukiama, tačiau nenumatoma. Vijūkas ir Vilniaus universitetas simbolizuoja miestą, siaubingai nukentėjusį karo metais. Primena Povilą Joną Sapiegą. O šalia Baisogalos yra Kėdainiai – kitas miestas, kuriame virė to meto įvykiai, pakaks paminėti Kėdainių uniją ir Jonušą Radvilą. Kėdainių centre, ant Jonušo Radvilos paminklo (skulptorius Antanas Bosas, 2006 m.) dabar rastume net švedų kariuomenės, tuo metu puolusios Lietuvą, generolo *Magnuso de la Garde'o* vardą. Ši jungtis yra tiesiog sutapimas, bet uždaro visą grandinę tarsi į lokalią kabalą. Pats Kojalavičius irgi savaip sutaiko dvi gimines, kurios per tą karą ypač susipriešino. Pirmoji ir antroji *Historiæ* dalys dedikuotos – atitinkamai – Kazimierui Leonui Sapiegai (Povilo Jono broliui) ir Kazimierui Jonui Sapiegai (Povilo Jono sūnui), tačiau žinoma ir panegirinė Vijūko monografijėlė *Fasti Radviliani* (1653).

Paskutinis akcentas bene svarbiausias. Thomas Stearnsas Eliotas apie Dante's kuriamas alegorijas rašė: „*Gryni regimieji vaizdai tampa kur kas stipresni, būdami prasmingi, – mums nebūtina žinoti, kokia ta prasmė, bet įsisąmonindami vaizdą, privalome žinoti, kad jis turi ir prasmę.*“²² Sena išmintis byloja: poezija prasideda ten, kur baigiasi žinojimas. Nors paaiškinau skirtingas paragrafų

paskirtis, tikiuosi, visai nebūtina suvokti nei kodų, nei dëlionės principų, nei žinoti daugumos skyrių pavardyno. Viliuosi, poezija pati savaime turi pakankamai jėgos.

Tad be papildomų aiškinimų kaip raktą į poemos turinį pateikiu pirmosios tetralogijos dalies „Šiauriniai reliktai“ įvadinę dëlionę bei antrosios poemos vieną skyrių.

Kelyje iš Trojos į Šiaurę asus lydėjo tokia sėkmė,
kad, kurioje šalyje beapsistodavo,
visur įsiviešpataudavo gerovė ir taika.

SNORRI STURLUSON (1225)

Businą to Odino Lėtuwoie newen senowęs rasztaj
rodo, bet pates pawardes Odinū nu neatminamū
ąmziū kunegajksziū, Łámlonū ir lousū žmoniū iki
szė dijną Lėtuwo ir Łámajtiuse tebesantes patwirtin.

SIMONS DAUKANTS (1845)

Antanas Baranauskas –

labai senos šiaurinės religijos reliktas.

SIGITAS GEDA (1995)

Iš teisėtos moterystės tėvo bajoro Jurgio Daukanto ir
motinos bajorės Kotrynos Odinaitės vakar gimusį
sūnų apkrikštijau vardu Simonas.

SIMON LOPACINSKI (1793)

Weyzdiék swiête nusymynes!

Kas ten' sziaurie' atsytyka,

Lituwos sėnas gymynes

Pražuwyme sweykas lyka.

SIMONA STANEWICZA (1823)

BAISOGALOS ATSKYRĖLIO ORAKULYSTĖ
apie negerąsias, ligų ir svetimųjų tvaną, 1653 m. už-
rašyta Alberto Vijūko-Kojalavičiaus ir rasta Šlanime.

Rimvydui Stankevičiui,
nušvitusiam ir nušvietusiam

ŠI RAŠTIJA

Diel priefakimu tawa nepildima

Diel tawa schwenta ėdzia papeikima

Jr delei didžia muffu fugriefchima
Jau mus koroghij.
Giefme raudinga ape mara
ir piktaije pawietre bei wotis biaurofes
MARTJNVS MASVJDVS (1566)

Kai maras gresia Lietuvą niokoti,
Vaidilos vyzdziai geba jį nuspėti.
Ar dera kam jo žodžiais abejoti,
Kad ties kapais ir glūdumų paraistėm
Mirties mergelė sutemoj regėti.
ADAM MICKIEWICZ (1828)

Kas beprikeltų mirusiąją naktį? –
patrankos buvo apdrėbtos sniegu,
Paskum
Dar tamsėsnės miglos nusileido...
Lietuvių kavalerija apleidžia
Vilnių. Rekonstrukcija 1655
SIGITAS GEDA (1994)

Troja; Sikambrė; Genčia; Rikaičiai; Arkona. Vėliau,
besiveržiant kryžiuočiams, arijų popiežių sostinė
buvo perkeliama vis toliau rytuosna: Rugija, keletas
Ramovių Rytprūsiuose, Vilnius, ir, pagaliau, Baiso-
galos miškynas, kuriame dar S. Daukantas atsimens
„baltuosius drevių žynius“.
ČESLOVAS GEDGAUDAS (1972)

Wyjuk's Kojalowycze gymyma lituwys nu Kauna, je-
zawytas, garsus moksle sawa amžiuje: pagálylys sawa
gymynies užmyrsztós yr apléystos, surásze lotinys-
zkay jos darbus. Daug gerésnys ira už Stryikauske:
skaytitoj's parbiegdamas darbus pyrm kelu szymtu
metu buwusius, tares szalip ju bestówys.
SIMANS DAUKANTS (1833)

Kojalavičius teigia, jog tai, kaip įvyko 1654–1667 metų
karas, busią išdėstyta trečiame istorijos tome, kuris,
beje, nepasirodė ir kurio rankraštis greičiausiai dū-
lėja kokiam jėzuitų archyve.
JUOZAS JURGINIS (1988)

§2 ORAKULYSTĖ

Benkartai! Ties pravertais Siono vartais
Kartos kurtos – neužkurtos, o pakartos!
Tik vertelgos kartais vargą atkartoja,
Tą, kai Viešpats tveria ne ranka, o koja.
Malsis, kalsis gaivalijos,
Iš burnos lįs kalavijas –
Prievartausite ties užvertais Siono vartais...

Gandas negandos, o ilgitės pagundų:
Kadagiais smilkykitės! Pavietrė bunda!
Palaikus klaikius palieka šitas laikas,
Kūnas pūna – siela jo neušilaiko.
Klibins maras proto sijas,
Melsite karštai Mesijo –
Dykinėsite ilgai, Beverčiai būti gundomi...

Dovanos žadėtos – kaustyti žuvėdai
Neš nuo lyvių pusės geležies parėdų.
Nuo galindų – rusai dervos šildyt odai;
Velnio vėtrungė – Pavietrė – kelią rodo.
Ad te clamamus, Maria,
Giltinės gaidžiai nebijo –
Vėtros guoliais nemiruoliai nardys lyg žuvėdros...

Rudagalviui ožiui, Jonušui, Kėdainiuose,
Jonas, striukis baltagalvis, pasipainios.
Velniaiva atšventins Ventą, pančios Ančią,
Johanas, ožys tretys, sems samčiais kančią.
Cibių, cagių vejas gijos,
Susivaidys vaivadijos.

Smūtkai smuks – ne vien tik smuklės,
tvindys – bet ne dainos...

Imš į žmonas linksmas, juodnagis jaunikis
Nuotakas be nuotaikos, našlėm palikusias.
Nieks nesergės sergančių, berūbių būrų,
Plaučiais, suodžių išplautais, skūrom nuskurusiom.
In tremenda illa dies
Nukliedės, klebs klebonijos –
Angelai nuo Žemės kils – iš žemių kils angėlės...

Witoldas bus nudangiūtas, ne nudaūngintas,
Myriu dengtas, kriptos patvenktos bus vandeniu.
Vado runų ant karūnų nesimato –
Šitas vadas jums neatvedė nei vados!

Sklis kantičkų vėrinijos
Decantatis gloria Filio –

Priedangos konvulsijos tik susikuls į dangų...

§3 ORAKULYSTĖS IŠAIŠKINIMAS

Prievartausite – prie vartų lauksite, bet jie niekada neatsivers! O jei sulauksite iš burnos lendančio dviašmenio kalavijo – išlaukėte jau viską, nes baigėsi laikas (*Apr 1, 16*).

Dervaplunksniai, ugniabalsiai pragaro gaidžiai šokinės Vilniuje daugel dienų. Sunaikins viską, kas nesunaikinta. Viską, kas nesunaikintina.

Vytauto Kęstutaičio karstą paslėpsite! Karai lėtai išrims – kariai greitai išmirs. Tie, žinantys slaptynę, greičiausiai visų, ir vadas antrąkart dengsis myriu. Tik nebe savo. Laikuvos tolybėse Vilija pasius, Stanislovo ir Vladislovo šventovės rūsius tvindydama. O Vytauto nerosite. Jogailaičiai, jogailaičiai... Kur vytautaičiai? Nėra vyrijos vados!

Kibsis kaip ožiai, kaip cibutė su cagute, vaivados Jonušas Radvila su Povilu Jonu Sapiega. Etmonas Liubomirskis su nelaimėliu Jonu Kazimieru. O žuvėde, liūdesio plynių karaliau!

Amžiaus nuošvityje kėlėsi Betygalos oficiolas ir Jėzaus brolijos raštininkas. Ir nušvietė. Kuris gi perėmėte Mikalojaus ir Konstantino šviesą? Kur jūsų postilės katolickos ir punktai sakymų?! Buvo Motiejus. Vėl bus Motiejus. Bus Simonas. Ir dar bus Simonas. Gal kada ir Mikalojus Konstantinas. Tik ne iš jūsų.

Priedanga, poskliautė, padangė – gal jūs ten. Tik bergždžiai dangop plaksitės.

Neprietelių tvanas. Tamsos tvanas. Didis nuopuolis!

Dykinėsite – po dykumą klaidžiosite, kaip Žmogaus Sūnus klaidžiojo. Laukia vientulystė neapsakoma, kai apleidžia ne tik Dievas ir Žmogus, bet ir Tamsos Kunigaikštis. Niekas negundys jūsų nei duona, nei apvaizda, nei pasaulio karalijomis (*Mt 4, 1–11*).

Taip skęstantį apleidžia ir smilkalų oras, ir gaivalų vanduo, ir dugnas, žemalų dirva. Bet jei apleistų ir dvasia – šventalų ugnis, kuri ir dvėseleną apleidžia neatšaukiamai, tik pažadėjusi sugrižti, – telieka viską baigti (*Lk 12, 10*). Ir vėl pradėti.

Nes ir didžiausias nuopuolis nėra per didelis, tvankiausias tvanas ne per gilus.

Taip, jei kas ir sieja Trejybę su Išdidžiuoju, tai tik *pempte ousia, quinta essentia*. Jei neatsispiri nuo dugno, tverkis. Tvenkis iš didelio chaoso. Ir vėlei. Ir vėlei. Ir vėl – vėlei.

Iš Chaoso – į Gają (Γαῖα). Gaja – į Kroną (Κρόνος). Kronas – į Devą (देवता). Deva – į Pateptąjį (מִשְׁחָן). Pateptasis – į žmogų.

Žmogus. Penktasis elementas.

§4 Komentarai

Maras – trijų tipų bakterinis susirgimas: limfmazgių (buboninis), septiceminis ir plaučių. Iš čia ir suodini plaučiai, minimi pranašystėje.

Martjns Masvjds – kaip gerai žinoma, „Katekizmo“ autoriaus vardą ir pavardę iš Prakalbos akrosticho nustatė Janas Safarevičius 1938 m.

Arkona – Polabės slavų kunigaikštystė Riugeno saloje. Retra, Arkona ir Radegasto šventykla X amžiuje vaizduojama Nikolajaus A. Rimskio-Korsakovo šedvre, operoje-balete „Mlada“. O ten – ir lietuviai. Štai kunigaikštis Mstivojus kviečia svečius į iškilmes:

Tegul svečiai iš tolimų šalių
palinksmina mus savo šokiais.
Pirma – karingieji lietuvių žmonės,
po jų – ir Indijos čigonai.

Stryikauskis – istorikas Motiejus Strijkovskis (1547–1593).

Ad te clamamus, Maria – šaukiamės tavęs, Marija.

Ančia – Vainežerio įtvirtinimai prie Ančios (ki-
tąpus ežero švyti Veisiejų Šv. Jurgio bažnyčia) kaip tik
ir įrengti karui su švedais, su rusais.

In tremenda illa dies – baisią likimo dieną.

Decantatis gloria Filio – dainuojamas Sūnaus garbei.

Apr 1,16 – „Dešinėje rankoje jis laikė septynias
žvaigždes, iš jo burnos ėjo aštrus dviašmenis kalavijas.“

Pragaro gaidžiai – Vilnius degė 17 dienų.

Stanislovo ir Vladislovo šventovė – Vilniaus katedra,
itin nukentėjusi per aprašomą karą. Rusai nulupo net
varinį stogą ir išdangino maskolijon. Per Neries potvynį
1931 m. buvo rasti Ldk Aleksandro Kazimieraičio ir
Ldk Barboros Radvilaitės kapai, bet Vytauto palaido-
jimas nerastas.

Jonas Kazimieras – Johann II Kasimir Wasa. Nelai-
mingas buvo ir jis, ir jo valdoma Abiejų Tautų Respublika.

Betygalos oficiolas – Mikalojus Dauša (~1532–
1613).

Jėzaus brolijos raštininkas – Konstantinas Sirvydas
(~1580–1631).

Motiejus ir Motiejus, Simonas ir Simonas – Sarbie-
vijus (o gal Pretorijus? orakulystė dviprasmiška) ir Va-
lančius, Daukantas ir Stanevičius.

Mt 4,1–11 – Jo gundymas.

Lk 12, 10 – „Kas tartų žodį prieš Žmogaus Sūnų,
tam bus atleista, o kas piktžodžiautų Šventajai Dvasiai,
tam nebus atleista.“

Pempte ousia (gr.) – Visur esantis, kiaurasmelkis
eteris, pagal Aristotelį, penktasis elementas.

Gaja, Devá, Pateptasis – Žemė (gr.); Dievas (skr.);
Mesijas (gr. Χριστός).

Citatos

Bretkūnas (1656): Jonas Bretkūnas. Rinktiniai raš-
tai. Koheleto (*Kosnadieiaus*) knyga. Vilnius: *Mokslas*.
1983, p. 283.

Granauskas (1975): Viktorija Daujotytė. Granas:
įtrūkstanti tikrovė. Vilnius: *Odilė*. 2017, p. 43.

Onacevičius (1817): Saulius Žukas. Simonas Dau-
kantas. Kaunas: *Šviesa*. 1988, p. 29.

Sturlusonas (1225): Snorri Sturluson. Edda. Vilnius:
VšĮ Akademine leidyba. 2017, p. 189.

Daukantas (1845): Jokub'š Łaukys. Budą Senowęs
Lėtuwiū Kalnienū ir Żamajtiū. Petropiilie: *Spaudinie
pas C. Hintze*. 1845, p. 175.

Geda (1995): Sigitas Geda. Man gražiausias klebo-
nas – varnėnas. Vilnius: *Vyturys*. 1998, p. 151 (Sauliaus
Šaltenio ir Sigito Gedos pokalbis, pirminis šaltinis –
Lietuvos aidas, 1995 m. sausio 17–18 d.).

Lopacinskis (1793): Saulius Žukas op. cit., p. 9 (Lo-
pacinskis – Lenkimų altarista, greičiausiai Kotrynos
Daukantienės brolis iš tėvo pusės).

Stanevičius (1823): Poezija žemaičių ir Lietuvos: XIX
amžius. Sudarytoja Brigita Speičytė. Vilnius: *Lietuvių
literatūros ir tautosakos institutas*. 2016, p. 104.

Mažvydas (1566): Martynas Mažvydas. Gesmes
chrikszioniskas gedomas bazniczoje per Velikas ir Se-
kmines ik Advento. Fotogr. leid. Kaunas: *Švietimo mi-
nisterijos leidinys*, 1922. p. 426.

Mickevičius (1828): Lietuvių literatūros chrestoma-
tija, XIX a. pirmoji pusė. Jonas Riškus (sudarytojas).
Konradas Valenrodas IV. Vaidilos daina. Vinco Myko-

laičio-Putino vertimas. Vilnius: *Mokslas*. 1986, p. 262.

Originalas:

*Kiedy zaraza Litwę ma uderzyć,
Jej przyjdzie wieszczka odgadnie żrenica:
Bo jeśli słuszna wajdelotom wierzyć,
Nieraz na pustych cmentarzach i błoniach
Staje widomie morowa dziewica.*

Geda (1994): Sigita Geda. Po aštuoniolikos metų: atsisveikinimas su Jabaniškėmis. Vilnius: *Presvika*. 1994, p. 36.

Gedgaudas (1972): Česlovas Gedgaudas. Mūsų praeities beiškant. Kaunas: *Česlovo Gedgaudo labdaros fondas* (3-ias leidimas). 1998, p. 319–320.

Daukantas. „Darbay senuju Lituwiu yr Žemaycziu“. Pratarymas. 1833.

Jurginis (1988): „A. Kojalavičiaus „Lietuvos istorija“ ir jos reikšmė“, knygoje Vijūkas-Kojalavičius. Istorija. Vilnius: *Vaga*. 1988. Pirmasis originalo tomas (Gdanskas. 1650) apima istoriją iki Lietuvos krikšto 1387 m., antrasis (Antverpenas. 1669) – iki Žygimanto Augusto mirties 1572 m. Trečiasis tomas, apimantis istoriją autoriaus laikais iki 1670 m., greičiausiai buvęs parašytas, bet liko neišspausdintas. Nerastas iki šiol. ■

¹ Kelianariai, dažnai metaforomis pagrįsti kasdienės kalbos žodžių pakaitalai senovės skandinavų skaldų poezijoje. Žr. Snorri Sturluson, op. cit., vertėjos Rasos Ruseckienės paaiškinimai, p. 9–21.

² Kalba poezijoje: filologija vs. biofilija, t. 81, 2019, p. 235–250; <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/402/487>. Prasmė legiruota garsu: poezija kaip muzika, t. 83, 2020, p. 331–350; <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/2054/2153>.

³ *Naujoji Romuva*. 2019, nr. 4 (609), <http://www.nromuva.lt/files/2019-4.pdf>; 2021, nr. 1 (614), <http://www.nromuva.lt/files/2021-1.pdf>; 2021, n. 4 (617), <http://www.nromuva.lt/files/2021-4.pdf>.

⁴ <http://www.satennai.lt/2019/07/12/eiles-85/>

⁵ Stačiatikių bažnyčia gerbia penkis lietuvių kilmės šventuosius – Charitiną Lietuvaitę (mirė 1281 m.), Daumantą (mirė 1299 m.), Eustachijų, Ioną, Antonijų (visi trys mirė apie 1347 m.).

⁶ <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000088204/mazoji-studija-daug-buveiniu-pasakojimas-apie-jozefa-seresevski-vadinama-kinijos-apastalu>

⁷ Lietuvos totorių rankraščiai – nacionalinis turtas <https://www.youtube.com/watch?v=vdzKn5VXGkw>

[watch?v=vdzKn5VXGkw](https://www.youtube.com/watch?v=vdzKn5VXGkw)

⁸ Dangerutis – antrasis Lietuvos kunigaikštis (po Žvelgaičio), kurio vardas žinomas iš patikimų šaltinių, būtent, Henriko Latvio kronikos (1227).

Teodoras Narbutas jį tapatino su Uteniu, iššifravo – „*Dangiškas Utenis*“.

⁹ Got. Airmanareiks, sen. isl. Jörmunrekr (mirė apie 376 m.) – gotų gruntingų (vėliau tapatinamų su ostragotais) karalius, plačiai minimas ir germanų legendose, ir Lietuvos XIX a. istoriografijoje. Nors jo suvienyta valstybė, žlugusi prieš hunų įsiveržimą, gal nebuvo tokia didelė, kaip nusakė Jordanas „Getikoje“, bet apėmė tikrai nemažą dalį to, ką dabar vadiname vytautine Lietuva. Iš čia ir poetinės fantazijos legitimumas.

¹⁰ Skirmantas Valentas. Lingvistinis pasaulis poezijoje. Vilnius: *Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas*. 1997, p. 26–50.

¹¹ *Acta Linguistica Lithuanica* 84. Paskutinis Algirdo Vaclovo Patacko (1943-09-28–2015-04-03) interviu. Kalbino kino režisierius Juozas Javaitis (ste-nograma), p. 285–315; <http://journals.lki.lt/actalinguisticalithuanica/article/view/2088/2196>.

¹² Zigmantas Zinkevičius. Lituanistikos mokslas ir pseudomokslas. Vilnius: *Lietuvių kalbos institutas*. 2006.

¹³ Sigita Geda. Septynių vasarų giesmės. Vilnius: *Vaga*. 1991, p. 73.

¹⁴ Gintaras Beresnevičius. Lietuvių ir lenkų istoriografija apie lietuvių mitologiją XIX a. pirmoje pusėje. Mitologinės tradicijos įtaka lietuvių identiteto formavimuisi. *Literatūra*. 2006, nr. 48(5), p. 13–28; <https://www.zurnalai.vu.lt/literatura/article/view/8034/5905>

¹⁵ Gintaras Beresnevičius. Pabėgęs dvaras. Vilnius: *Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla*. 2005.

¹⁶ Birutė Kabašinskaitė. Lietuvių kalbos liaudies etimologija ir artimi reiškiniai. Vilnius: *Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas*. 1998.

¹⁷ Mindaugas Peleckis. Žalčiava, arba Senosios Lietuvos paslaptys atsiveria. Vilnius: *UAB Medio Incognito*. 2013, p. 75.

¹⁸ Saulius Žukas. Simonas Daukantas. Kaunas: *Šviesa*. 1988, p. 86.

¹⁹ Edgaras Alanas Po. Raudonosios mirties kaukė. Vilnius: *Vyturis*. 1991. Knygoje gausu autoriaus komentarų, ypač išsiskiria apsakymas „Tūkstantis antroji Šachrazados naktis“, kur į kriptinę pasakų kalbą rašytojas išverčia ir komentaruose paaiškina XIX a. gamtos mokslų pasiekimus.

²⁰ Antanas Baranauskas. Rinktinė. Sudarė Regina Mikšytė. Vilnius: *Baltos lankos*. 1994, p. 319–329 (Baranausko paaiškinimai iš laiškų Hugo Weberiui).

²¹ Toli ieškoti „klastočių“ nereikia – Simonas Daukantas, kad gautų Vilniaus universiteto diplomą, įrodė savo „bajorystę“. Otonas Praniauskas gimnazijos „baigimo“ pažymėjimą parūpino Antanui Baranauskui, kad šis galėtų stoti į Varnių kunigų seminariją.

²² Dantė. Dieviškoji komedija. Pragaras. Vilnius: *Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla*. 2007, p. 397 (Thomaso Stearnso Elioto straipsnį vertė Kornelijus Platelis).